

сістэмы звароту да публікі, што пясяхова прадэманстраваў Ф. Скарына, кнігавыдавецкая дзейнасць і ёсць зварот на зразумелай мове да прадстаўнікоў розных узростаў.

”Прадмовы – гэта ўдалая спроба пранікнуць углыб рэлігійнага тэксту, даходліва растлумачыць яго змест, гэта мост – пераход ад высокага царкоўнага стылю да свецкага, народна-гутарковага.

Пераклад Бібліі Ф. Скарынам меў не толькі асветніцкія мэты. Ён мае непасрэдня адносіны да станаўлення нацыянальнай беларускай літаратурнай мовы.

Наватарскімі адносінамі да мовы рэлігійнай пісьменнасці, ён прадвызначыў лёс і асноўныя кірункі развіцця царкоўнаславянскай мовы на Беларусі, садзейнічаў пераўварэнню яе ў асобны беларускі тып. Моватворчасць Ф. Скарыны аказала выключнае ўздзеянне на беларускіх кніжнікаў XVI і наступных стагоддзяў, а таксама абумовіла развіццё філалагічнай думкі ва ўсходніх славян. Без перабольшання можна сказаць, што выказванні Францішка Скарыны пра мову, яго стаўленне да яе – гэта парастак, з якога вырасла магутнае дрэва сярэдневяковай адукаванасці і мовзнаўства ў Вялікім Княстве Літоўскім. Крыштальныя словы навукі, шчодро засеяныя на роднай ніве, далі дружныя ўсходы кнігадрукавання, развіцця мовзнаўства і буйна закаласілі ў дзейнасці яго паслядоўнікаў С. Буднага, В. Цяпінскага, Л. Зізанія, П. Бярынды, М. Смятрыцкага і інш.

1. Каўка, А. Тут мой народ: Францішак Скарына і беларуская літаратура XVI – пачатак XX ст./ А. Каўка. – Мінск: Маст.літ., 1989. – 255 с.

2. Яскевіч, А. Мова перад яе новым лёсам / А. Яскевіч // Вобраз-90 : літ.-крыт. арт. – Мінск : Маст. Літ., 1990. – С. 86–124.

3. Маршалл. М.Л. Галактика Гутенберга : Сотворение человека печатной культуры / М.Л. Маршалл. – Киев : Ника – Центр, 2003. – 432 с.

### УДК 811.161.3

## ВАЕННАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ Ў ТВОРЧАСЦІ ВАСІЛЯ БЫКАВА

*Студэнты – Галавенка Дз.І., 91 м, 1 курс, АМФ;*

*Балахонаў К.А., 44 тс, 1 курс, ФТС*

*Навуковы*

*кіраўнік – Смялянка Г.А., ст. выкладчык*

*УО «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт», г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

**Анатацыя.** У артыкуле аналізуецца ваенная тэрміналогія ў творчасці Васіля Быкава. Увага звяртаецца на тэрміны-словазлучэнні, тэрміны словы.

**Ключавыя словы:** вайна, ваенная лексіка, тэрміналогія, тэрміны-словазлучэнні, тэрміны-запазычанні.

Трагічнасць вайны ў творах Васіля Быкава выяўляецца надзвычай моцна, глабальна і шмагаспектна. Письменнік гаварыў: “Вайна – гэта найстаражытнейшая чалавечая трагедыя... Вайна амаральная і таму, што яна здольная паламаць чалавека духоўна. Вайна агідная чалавечай прыродзе, нішто не можа апраўдаць яе існавання.” Майстар слова настойліва заклікаў не забывацца, якой цаной аплачана вялікая перамога ў барацьбе з гітлераўцамі, перамога, якая патрабавала мільёнаў ахвяр і безлічы чалавечых пакут і намаганняў.

Апісваючы вайну і чалавека на вайне, В. Быкаў выкарыстоўвае разнастайныя вобразныя сродкі мовы, што рэалізуюцца праз беларускую лексічную сістэму, у структуру якой як неад’емны кампанент уваходзіць ваенная тэрміналогія. Ваенная тэрміналогія аповесцей Васіля Быкава адметная семантыкай, структурай, паходжаннем, функцыянальна-стылістычным прызначэннем. Паводле семантыкі акрэсліваюцца тэрміналагічныя адзінкі, што абазначаюць:

- розныя віды ваеннай тэхнікі, узбраення і яго частак (*аўтамат, бомба, гарматка*);

- віды вайсковых збудаванняў (*акоп, снарадная ніша*); рангі воінскіх званняў, пасады (*капітан, старшы сяржант, камбат, разведчык, старшыня, пехацінец*);

- вайсковыя падраздзяленні (*артылерыя, батарэя, воінская часць, гарматны нумар*);

- загады (“*Стой! Назад!*”, “*Агонь!*”, “*У ружжо!*”);

- назвы вайсковага абмудзіравання і прадметы ваеннага побыту (*гімнасцёрка, пілотка, генеральная папаха, пагоны, біклага, процівагаз, плашч-палатка*);

- знакі ўзнагарод (*кавалер ордэна Айчыннай вайны, трох медалёў “За адвагу”, гвардэйскі значок*).

Значна больш прадуктыўныя **тэрміны-словазлучэнні:** *артылерыйскі разлік, буйнакаліберны кулямёт, гусеніца танка, проціватанкавая абарона, тылавы шпіталь, снарадная ніша* і інш.

Паводле паходжання пераважная большасць тэрмінаў-запазычанняў: *артылерыя, батальён, бруствер, дыверсант, капітан, камандзір, мари, плацдарм, траншэя, фронт* і інш.

Асноўная задача письменніка – з дапамогай эрміналагічнай лексікі максімальна ўключыць чатача ў змест апавядання, стварыць абстаноўку канкрэтнага бою, паказаць псіхалагічны стан чалавек-воіна ў сітуацыі баявых дзеянняў. У такім выпадку Васіль Быкаў выкарыстоўвае не толькі ўласна ваенныя тэрміны, але і лексемы, блізкія сэнсам, якія пашыраюць і

ўдакладняюць асноўны змест апавядання: *І я страляю. У прыцэле яшчэ відаць **танкі**, і я раз за разам кідаюся на **снарады**. <...> Я ведаю, колькі гэта цягнеца, - роўна і шалёна чаргуюцца ў маёй **свядомасці прыцэл, вугольнік пад танкам, грымотны стук стрэлу**, затым **грымаса** напружання і болю на зацятым твары Папова, яго **папрабавальнае “агонь!” і снарады ў скрынках** (“Трэцяя ракета”)*.

Функцыі ваеннай лексікі ў быкаўскіх творах даволі разнастайныя; яны цесна прывязаны да зместу, да аўтарскай задумы. Адсюль асноўная функцыя такой лексікі- паглыбленне чатача ў атмасферу баявых дзеянняў. *А там, удалечыні за лесам, зачыналася **грымотная** начная бойка. Да першых **кулямётаў** далучыліся іншыя, **чэргі** іх, **напаўзаючы адна на другую**, зліліся ў далёкае, прыглушанае ветрам **грымоцце**, **бязладна і нетаропка загрузалі **вінтовачныя стрэлы**** (“Жураўліны крык”).*

Шматлікія ваенныя тэрміны дапамагаюць чытачу адчуць трагізм ваенных падзей, сведкам якіх быў і сам аўтар: ***Танкі** б’юць на пяхоце амаль не спыняючыся. У наветры **грыміць і грукоча**, паднябессе **стогне**, цяжкі жалезны гул паўзе на абшары. Мы кідаем **станіны**, я хапаюся за **стопары**. **Задарожны** заду так ірве **правіла**, што ледзь не збівае мяне з ног **станінай**. Левай рукой я адкрываю **затвор**, ён зараз жа лязгае- сам **Жаўтых з імпульсам усаджае ў ствол **бранябойны**** (“Трэцяя ракета”).*

Васілю Быкаву важна, каб чытач па магчымасці адчуў усё, што перажылі салдаты і камандзіры ў чаканні блізкага бою, перад немінучай смерцю: *[Глечык] адчуў, што **прыйдзеца трываць да канца**. І хлопец **няспешна і без былой баялівасці, безуважны ўжо да сябе, хадзіў на **транзіі** і ладзіў **зброю****. Ён перанёс **старшыноў кулямёт** у Свіставу ячэйку, **трафейны** паставіў на другім **флангу**. Пасля ён туды ж перавалок **штужкі**, апроч таго, у Карпенкавай ячэйцы узяў апошнюю **супрацьтанкавую гранату**, **развінціў, паглядзеў, ці зараджана**, і **паклаў на броўку **транзіі**** (“Жураўліны крык”). З дапамогай ваенных тэрмінаў аўтар не толькі паказвае вайну ў самых разнастайных падрабязнасцях і дэталях, не толькі перадае атмасферу баявых дзеянняў, але і раскрывае псіхалагічны стан чалавека-воіна ў экстрэмальнай сітуацыі змагання за родную зямлю. Вось як пісьменнік перадае душэўныя перажыванні розных герояў у аповесці “Жураўліны крык”: *Але які ён будзе заўтра, гэты **ціхмяны, пакорлівы** Глечык? Пэўна, уткне **голаў** у кут **сваёй **транзіі**** і будзе **дрыжаць, пакуль наўкола адгрыміць **бойка****, а мо і **горш**?**

*Адно з двух, думаў Аўсееў, ці ўсе яны на чале з **старшыной**- круглыя асталопы, ці ён сам- **ныцік і трус**... Ну, вядома ж, іх **пакінулі ў **заслон**** не для таго, каб яны, **пасядзеўшы спакойна суткі, маглі затым дагнаць **батальён****.*

Ваенная лексіка функцыянуе і ў апісанні знешнасці галоўных герояў: *Захінуўшыся ад ветру каўнярамі зашмальцаваных, аблепленых глінай шынялёў, шасцёрка іх стаяла купкай ля зламанага дышля шлагбаума.*

Нярэдка ваенная лексіка функцыянуе і ў апісаннях прыроды, што дае магчымасць паказаць дысананс трагічных абставін баявых дзеянняў і спакойнай прыгажосці навакольнага асяроддзя: *На ўсходзе за лесам, што быў за іх пераездам, прыглушаная ветрам, зладна раскацілася ўдалечыні хуткастрэльная кулямётная чарга. Неўзабаве на яе адгукнулася другая, радзейшая, відаць, з нашага “максіма”, а затым слабым далёкім водсветам, парушыўшы вячэрні змрок, загаржлася і пагасла мігатлівая чарада ракет* (“Жураўліны крык”).

Уключэнне ваенных тэрмінаў у лірычныя замалёўкі дапамагае адчуць трагізм, жудасць вайны, якая нясе толькі боль, няшчасце, пакуты, смерць. Ваенныя лексемы ў такіх апісаннях служаць для супастаўлення антанімічных паняццяў *вайна і мір, смерць і жыццё: Вечная ў сваёй жыватворнай сіле, пахне пабітая выбухамі, здратаваная танкамі, пасечаная жалезам зямля. Росны травяны водар яе пачынае ўладарна заглушаць бензінавы чад гарэлых танкаў, парахавы смурад гільз* (“Трэцяя ракета”).

Кожным радком ваеннай прозы пісьменнік сцвярджае: вайна страшная чалавечымі ахвярамі, пакутамі фізічнымі і душэўнымі. Адвагу і мужнасць прастага салдата майстар слова акрэсліў у афарызме: *Храбрасць – талант, стараннем яго не асвоіш* (“Трэцяя ракета”). У невялікіх, гранічна спрашаваных аповесцях пісьменніку ўдалося глыбока пранікнуць у псіхалогію воінаў, у іх духоўны свет, сказаць вельмі многае пра пакутніцка-гераічную сутнасць мінулай вайны, паказаць праз вобразы звычайных, знешнее зусім негераічных герояў трагедыю народа на вайне. Быкаўскае асэнсаванне самаахвярнасці нашых людзей у барацьбе з фашызмам у час вайны прайшло праз яго (непасрэднага ўдзельніка) душу і сэрца. Кожным радком пісьменнік сцвярджае: якім бы дарагім ні было жыццё кожнага, лёс Радзімы і чалавецтва непараўнальна самы важны. Дзякуючы высокай дакладнасці ў паказе вайны ў яе самых разнастайных праявах і глыбокаму пранікненню ў псіхалогію воінаў, іх духоўны свет, дзякуючы філасофскай заглыбленасці твораў Васілю Быкаву ўдалося расказаць пра сутнасць мінулай вайны-пачвары, паказаць трагедыю народа на вайне. Немалаважную ролю ў гэтым выканала ўвядзенне ў мастацкія творы ваеннай тэрміналогіі.

1. Быкаў, В. Салдацкі лёс: аповесці, апавяданні / В. Быкаў. – Мінск: Маст. літ., 2014. – 304 с.

2. Демидович, Т.В. Особенности использования “военной” экспрессивно и стилистически окрашенной лексики в языке художественной литературы о

УДК 94(476)

## АБ ЧЫМ РАСКАЗВАЮЦЬ СЛУЦКІЯ ПАЯСЫ...

*Студэнты – Балькоў У.С., 45 тс, 1 курс, ФТС;*

*Пацаў К.В., 45 тс, 1 курс, ФТС*

*Навуковы*

*кіраўнік – Платоненка А.В., ст. выкладчык*

*УО «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт», г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

**Анатацыя.** У дадзеным артыкуле расказваецца пра цікавыя факты з гісторыі слуцкіх паясоў.

**Ключавыя словы:** сувенір, беларускія ткачы, арнамент, слуцкі пояс, аксесуар, узоры.

Славутыя слуцкія паясы – цудоўны ўзор дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, які стаў не толькі гістарычным культурным сімвалам, але і сучасным брэндам Беларусі.

Надзвычай прыгожы, сімвалічны і дарагі прадмет мужчынскага гардэроба, даступны толькі выхадцам з вышэйшых саслоўяў – слуцкія паясы – ткалі ў Беларусі яшчэ ў XVIII стагоддзі. З імі звязаны дзіўныя падзеі і сямейныя таямніцы, загадкавыя і часам містычныя гісторыі.

Сёння старадаўнія слуцкія паясы – рарытэт: у Беларусі захоўваюцца адзінаковыя экзэмпляры і фрагменты, а большая частка твораў нацыянальнага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва знаходзіцца ў музейных і прыватных калекцыях свету.

Доўгія шырокія паясы з прыгожым малюнкам і складаным пляценнем з каштоўных нітак атрымалі распаўсюджанне на беларускіх землях яшчэ ў XVI–XVII стагоддзях. Гэтаму садзейнічалі паданні аб паходжанні арыстакратыі Рэчы паспалітай ад старажытных ваяўнічых плямёнаў сарматаў.

У адзенні магнатаў пояс быў сімвалам прыналежнасці да эліты, шматвяковых сямейных традыцый і, вядома, заможнасці. Дарагія паясы для шляхты прывозілі з усходніх краін, але ў XVIII стагоддзі на беларускіх землях сфарміравалася ўнікальная мастацкая з’ява – "слуцкі пояс".

Беларускія ткачы стварылі свае непаўторныя ўзоры і сімвалічныя матывы, эксклюзіўную тэхналогію. Сусветную вядомасць атрымалі паясы Слуцкай персіярыі – мануфактуры самай заможнай і ўплывовай дынастыі Еўропы Радзівілаў.